

**BACHELORPROJEKT PÅ
LÆRERUDDANNELSEN
UCN AALBORG**

UDSKOLINGSELEVERS VALG AF UNGDOMS UDDANNELSE

VEJE TIL FORSTÅELSE OG STYRKELSE AF KVALITET OG INDSATS

MIA GODSKESEN

STUDIENUMMER: A200170

VEJLEDER: THOMAS STENTZ MORTENSEN

DATO: 29. APRIL 2024

ANTAL ANSLAG: 64.609

Indholdsfortegnelse

Indledning	3
Problemformulering	4
Læsevejledning	5
Metode	6
<i>Forud for projektet</i>	6
<i>Design af undersøgelsen</i>	6
<i>Videnskabsteoretisk ståsted – Hermeneutik og fænomenologi</i>	7
<i>Begrundelse for valg af teori</i>	7
<i>Begrundelse for valg af empiri</i>	8
Semistruktureret interview	8
Spørgeskemaundersøgelse	9
Afsluttende arbejdsark	9
<i>Metodekritik – Validitet og reliabilitet</i>	10
Begrebsafklaringer	11
<i>Giddens' refleksivitetsbegreb</i>	11
<i>Ziehe om ungdommen</i>	11
<i>Bourdieu's reproduktionsbegreb</i>	11
<i>Bill Law – Karrierelæring</i>	12
Analyse	13
<i>Tema 1: Elevernes valgproces</i>	13
Tvivl er et grundvilkår	13
10. klasse udskyder valget	15
Hvad vil de afklarede?	16
Delkonklusion – Tema 1	17
<i>Tema 2: Vejledning i udkolingen</i>	18
Vejledningsreformen fra 2003	18
Uddannelsesvejledning i dag	19
Hvad er god vejledning?	21
Delkonklusion – Tema 2	22
<i>Tema 3: Undervisning i Uddannelse og job</i>	23
Fra valgfokus til læringsfokus	23
Folkeskolelovens § 7 – De timeløse fag	24
Samfundsfagets rolle	25
Delkonklusion – Tema 3	26
Handleforslag	27
<i>Uddannelsespolitiske tiltag – Makroniveau</i>	27
<i>Professionelle læringsfællesskaber – Mesoniveau</i>	27
<i>Karrierelæringsperspektiv – Mikroniveau</i>	27

Diskussion	29
Konklusion.....	30
Litteraturliste.....	31

Indledning

Vi uddanner os som aldrig før. Danskerne tager længere uddannelser, og de akademiske uddannelser, som før var for de få, er blevet for de mange. Det skaber velstand og frihed for den enkelte (Avisen Danmark, 2023). Men alle medaljer har en bagside. Derfor er ét af de mest omstridte uddannelsespolitiske emner i tiden, hvorvidt man i højere grad bør forsøge at få elever i udskolingen til at vælge en erhvervsuddannelse, frem for en gymnasial uddannelse, som et overlegent flertal vælger. Faktisk er næsten tre ud af fire ansøgninger til ungdomsuddannelserne i 2023 gået til de gymnasiale uddannelser, hvilket har været en stabil tendens i flere år (Børne- og Undervisningsministeriet, 2023a). Den akademiske hovedvej i uddannelsessystemet har konsekvenser, og ifølge Arbejderbevægelsens Erhvervsråd mangler Danmark op mod 99.000 faglærte i 2030 (Arbejderbevægelsens Erhvervsråd, 2021). Det er en problemstilling, som politikerne søger at løse, og dermed også et anliggende som skolesystemet må forholde sig til. Det understreges sågar som det første i folkeskolelovens kapitel 1, hvor det i § 1 om folkeskolens formål er forankret således: "Folkeskolen skal i samarbejde med forældrene give eleverne kundskaber og færdigheder, der forbereder dem til videre uddannelse og giver dem lyst til at lære mere" (Folkeskoleloven, 2024, § 1). Der hersker dermed ingen tvivl om, at forberedelse til videre uddannelse er en af skolens vigtigste opgaver, hvorfor lærere og ledelse ikke bør negligere problemstillinger, der vedrører elevers valg af ungdomsuddannelse.

Ved indførelse af obligatorisk undervisning i emnet Uddannelse og job (Folkeskoleloven, 2024, § 7), ønskede man at give eleverne kompetencer til: "... at træffe karreevalg på baggrund af egne ønsker og forudsætninger" samt "... give dem alsidig viden om uddannelses- og erhvervs muligheder", jf. fagformålene (Børne- og Undervisningsministeriet, 2020). På overfladen er det et godt initiativ med relevante mål. Problemet er, at faget er timeløst, og at der ikke er fulgt finansiering med. Det forventes altså, at den almindelige folkeskolelærer har kompetencerne og ressourcerne til at varetage undervisning i emnet. Men hvem hviler opgaven på? Og i hvilket af skolens skemalagte fag kan man inkorporere undervisning i Uddannelse og job på en meningsfuld måde? Det er hverken retfærdigt, at opgaven presses ind i samfundsfaget, som timemæssigt er et af de mindste fag i udskolingen, eller vente på, at en ildsjæl dukker op, og tager ansvaret på sig. "Når noget bliver alles opgave, bliver det også ingens opgave", udtaler Bo Klindt Poulsen, der for nylig forsvarede sin ph.d. på vejledningsområdet. Ifølge ham hviler der et ansvar på skolelederne, der bør sørge for, at spørgsmålene kommer på dagsordenen og bliver behandlet systematisk (Folkeskolen.dk, 2023).

At vejlede eleverne til at tage den rigtige beslutning for lige præcis dem kræver, at man kender deres styrker, svagheder og potentialer. Dog er individuel uddannelsesvejledning blevet erstattet af kollektive klassevejledninger, som varetages af den kommunale ungeindsats. Denne omstændighed må imidlertid ses i et kritisk lys, da valgprocessen for flere og flere unge er præget af tvivl og pres, som følge af angsten for at vælge forkert (Danmarks Evalueringsinstitut, 2021).

Derfor er jeg som kommende folkeskolelærer nysgerrig på, hvad jeg i mit virke kan gøre, for at mindske denne tvivl blandt udskolingens unge, og bidrage til, at flere unge er velovervejede i deres valg af ungdomsuddannelse. Det har ledt mig til følgende problemformulering:

Problemformulering

I hvilken grad føler elever i udskoling sig rustede til at vælge ungdomsuddannelse?

Og hvordan kan undervisning i Uddannelse og job bidrage til et styrket fundament for, at eleverne træffer velbegrundede valg?

Læsevejledning

Herunder skitseres projektets opbygning.

Indledningsvist udfoldes metodeafsnittet, hvor der klargøres for projektets fremgangsmetode samt undersøgelsestilgang, og i den forbindelse vises projektets videnskabsteoretiske ståsted. Dernæst argumenteres for de valgte metoder for empiriindsamling, som er spørgeskemaundersøgelse og semistruktureret interview. Herefter argumenteres kort for den anvendte teori. I sidste underafsnit indgår metodekritik.

Derefter findes begrebsdefinitionerne, som har til formål at klarlægge de eksisterende teorier, der benyttes i analysen. Her er tilstræbt kortfattet, og jeg har begrænset mig til dele, og ikke hele teorier. Herunder nævnes samfundsteoretikerne Pierre Bourdieu, Anthony Giddens og Thomas Ziehe. Derudover indgår Bill Laws karrierelæringsteori.

Den efterfølgende analyse er opdelt i følgende tre temaer: Elevernes valgproces, vejledning i uddelingen og undervisning i Uddannelse og job. For at bevare den røde tråd og forbedre læsevenligheden opsamles der løbende efter hvert tema i en delkonklusion.

Dernæst fremstilles mulige handleforslag på hhv. makro-, meso- og mikroniveau, efterfulgt af en kort etisk diskussion over emnet.

Slutteligt vil der i konklusionen blive opsummeret på projektets væsentligste fund og svaret på projektets problemformulering.

Projektets anvendte litteratur findes i litteraturlisten. Til kildehenvisning benyttes referencestandarden APA (7. udgave). Bilagslisten uploades ved aflevering særskilt fra selve opgaven i henhold til officielle regler herfor.

Projektet er udformet med et overvejende kontinentalt projektsyn, hvorfor teori og analyse af praksis løbende blandes inden for rammer af temaer. Teori og forskning vil derfor løbende blive præsenteret som det opstår relevant for analysen (Pjengaard, 2017, s. 315). Fordelen ved dette er, at der frigives mere plads til anvendelse af teori i praksis og analyse af empiri, frem for lange indledende teoretiske redegørelser (Pjengaard, 2019, s. 72).

Metode

Forud for projektet

For at forstå projektets tilbliven, er det relevant at starte ved begyndelsen. Unges uddannelsesvalg og processen derved har længe interesseret mig, og i takt med øget opmærksomhed i medierne og politisk debat på området, er relevansen kun blevet større.

Jeg var i min sidste praktik på læreruddannelsen interesseret i at udvide elevernes horisont ift. valg af ungdomsuddannelse, gennem undervisning i job og arbejdsmarked i samfundsfag. Min hypotese var, at de unge aktivt fravalgte erhvervsuddannelserne grundet stigma og negativ diskurs, sammenlignet med de gymnasiale uddannelser. Min hypotese blev dog afkræftet, da det viste sig, at eleverne i de to 8. klasser jeg underviste, ikke havde kendskab til erhvervsuddannelserne, og derfor heller ikke havde negative fordomme derom, som jeg først antog. Det ledte mig frem til en nysgerrighed på, hvordan man kan garantere, at de unge træffer reflekterede uddannelsesvalg, hvis de ikke er oplyst om alle muligheder.

Design af undersøgelsen

Måden hvorpå selve undersøgelsen er udarbejdet læner sig op ad Thomas Engsig's *sekventielle design*. Det sekventielle design er en mixed-methods variant, hvor der veksles mellem kvantitative og kvalitative metoder. Den ene metode informerer den anden, eller bygger et fundament af viden, som man i den næste metode bygger videre på.

Undersøgelsen er startet med kvantitativ dataindsamling i form af en spørgeskemaundersøgelse, hvorefter jeg har foretaget et interview, som er en kvalitativ undersøgelsesmetode. Derfor er det sekventielle design karakteriseret som værende forklarende (explanatory), da interviewet er foretaget i forsøget på at finde kausalitet, eller identificere mønstre og sammenhænge, mellem det først indsamlede empiri (Engsig, 2017, s. 173).

Projektet har et overvejende induktivt udgangspunkt, da det tager afsæt i virkelige enkelttilfælde, som der efterfølgende er søgt teorier og begreber til at belyse og forklare, med formålet at bidrage med ny viden og løsningsforslag. Selvom man arbejder induktivt, vil undersøgeren altid have en forforståelse med sig, hvorfor det i praksis er umuligt at foretage rene induktive undersøgelser (Aagerup & Willaa, 2024, s. 41). Jeg har trukket på min eksisterende viden om manglen på erhvervsuddannede, den stigende akademisering i uddannelsessystemet samt unges tvivl i valg af ungdomsuddannelse, hvilket har påvirket mine undersøgelser. Nedenfor argumenteres for, hvorfor skribentens forforståelse spiller en rolle i udarbejdelsen af projektet.

Videnskabsteoretisk ståsted – Hermeneutik og fænomenologi

Ifølge hermeneutikken er fortolkning og forståelse et grundlæggende vilkår for vores væren i verden (Højberg, 2013, s. 290). Ud fra denne forståelse, vil det i analysen af projektets empiriske materiale være umuligt at forholde sig komplet objektivt, da skribenten altid vil opleve verden gennem egne erfaringer og fortolkninger (Aagerup & Willaa, 2024, s. 75). Projektet er inspireret af den hermeneutiske cirkel, hvor forståelsen af et fænomen hele tiden udvikles. Man anvender konstant sin eksisterende viden til at fortolke og opnå ny viden. Det er altså en vekselvirkning mellem at forklare og forstå, og man bevæger sig hele tiden mellem del og helhed (Høyen & Brinkkjær, 2018, s. 89). Jeg er bevidst om, at der ved anvendelse af den hermeneutiske metode opnås min egen tolkning af det indsamlede empiriske materiale. *"Alt, hvad der gives mening, gives mening af forskeren og af dennes fordomme og forståelseshorison"* (Højberg, 2013, s. 320). Det videnskabsteoretiske ståsted kan kritiseres for ikke at frembringe objektiv viden, da det i sin natur er præget af subjektivitet.

Hermeneutikken og fænomenologien har det til fælles, at de begge sætter menneskers opfattelse af verden i centrum. Til forskel fra hermeneutikken ser fænomenologien bort fra forforståelser, og har fokus på umiddelbare beskrivelser af fænomener, som de optræder i sig selv (Bak, 2017, s. 53). Fænomenologiens ontologi er, at virkeligheden er menneskers oplevelse af den, hvorfor fænomenologiens epistemologi antyder, at man bliver klogere på verden og virkeligheden, ved at undersøge menneskers oplevelser af den (Aagerup & Willaa, 2024, s. 82). Projektet inddrager et kvalitativt interview, hvorfor der kan argumenteres for, at fænomenologi ligeledes er et videnskabsteoretisk ståsted i projektet. Med overvægt af hermeneutikkens analyserende og fortolkende elementer er jeg bevidst om, at projektet ikke forholder sig fuldstændig fænomenologisk.

Begrundelse for valg af teori

Med ønsket om at forklare elevens tvivl i valget af uddannelse, har jeg inddraget Anthony Giddens og Thomas Ziehe, som begge karakteriserer det senmoderne samfund og de unges eksistens heri. Derudover inddrages Pierre Bourdieus begreb om reproduktion, for at forklare tendenser i uddannelsessystemet. For at belyse, hvordan man tager et velovervejet uddannelsesvalg, har jeg valgt at bruge Bill Laws karrierelæringsteori, som bl.a. nævnes i bogen Udsyn i Udskolingen, hvis fund jeg også lader mig inspirere af. Løbende vil der i analysen blive suppleret med resultater fra forskning på uddannelses- og vejledningsområdet, hvor jeg bl.a. står på skuldrene af flere rapporter fra Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) samt ph.d.-afhandlinger på vejledningsområdet af Bo Klindt Poulsen og Randi Skovhus.

Begrundelse for valg af empiri

Med ønske om at undersøge, hvad der kan bidrage til, at elever i udkolingen opnår et godt beslutningsgrundlag, er der anvendt flere metoder. Metodetriangulering finder sted, da empiri er indsamlet gennem forskellige kilder og forskellige metoder, hvilket giver et mere nuanceret billede og højere validitet (Aagerup & Willaa, 2024, s. 37).

Semistruktureret interview

Det kvalitative interview er valgt som metode, da problemformuleringen efterspørger ekspertviden, som er tilstræbt opnået gennem samtale med en skoleleder. Den pågældende informant har været skoleleder på praktikskolen i over ni år, hvorfor informanten er en vigtig primær kilde til at forklare skolens værdier og praksis. Det semistrukturerede interview er karakteriseret ved, at der på forhånd er forberedt tema og spørgsmål, men at interviewpersonen undervejs har frihed til at stille opfølgende og uddybende spørgsmål (Bak, 2017, s. 51).

Processen er inspireret af Kvale og Brinkmanns syv stadier i en interviewundersøgelse: *tematisering, design, interview, transskription, analyse, verifikation og rapportering*. Interviewet søger at forstå betydningen af centrale temaer i subjekternes levede verden (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 149).

I tematiseringsfasen klargøres meningen med undersøgelsen. Spørgsmål såsom "*hvorfor laves denne undersøgelse?*" og "*hvad skal den bidrage med af ny viden?*" er essentielle for at fastholde et mål (Bak, 2017, s. 58). Det pågældende interview er lavet med ønske om at opnå indsigt i skolepraksis og ledelsen heraf. Litteratursøgning har vist, at der mangler viden på lige præcis dette område, hvorfor interviewet bidrager til at udfylde et hul i den eksisterende viden. De overordnede temaer, som interviewet har centreret sig om, er skolelederens egen oplevelse af uddannelsesvejledning på skolen, samt hvorledes skolen forholder sig til og håndterer undervisning i det obligatoriske emne Uddannelse og job jf. § 7 i Folkeskoleloven.

I designfasen er der udarbejdet en interviewguide (Bilag 4), som forud for interviewet er tilsendt informanten, der således har haft mulighed for at forberede sig. Interviewguiden er bygget op efter en klassisk dramaturgisk model, hvor scenen først sættes gennem introducerende spørgsmål, for senere at nærme sig centrale temaer og afsluttes med afrundende spørgsmål (Aagerup & Willaa, 2024, s. 200). Interviewet er foretaget fysisk på skolelederens kontor med interviewer og informant til stede, og er optaget ved brug af iPhoneappen Memoer.

I transskriptionsfasen forberedes projektets analyse, og denne proces er kompliceret, da dette er en fortolkningsproces (Kvale & Brinkmann, 2015, s. 235). Steinar Kvale pointerer, at kvalitative interviews i princippet kan nærme sig objektivitet, da han mener, at undersøgere, som følger de samme interviewprocedurer, vil kunne nå frem til omtrent samme resultater (Bak, 2017, s. 68).

Denne pointe er relevant for verificeringen af interviewet, der handler om, hvorledes undersøgelsen kan efterprøves af andre og bekræfte sandheden af resultaterne, hvilket jeg vil argumentere for er muligt.

Spørgeskemaundersøgelse

Spørgeskemaundersøgelsen, som er foretaget før fastlæggelse af problemformuleringen, er udsendt med ønske om indblik i unge på 8. årgangs erfaringer med uddannelsesvejledning, samt deres holdninger og tanker til valgprocessen, som de står over for. Undersøgelsen er i høj grad et bilde på projektets spæde start.

Spørgeskemaet er digitalt tilsendt tre klasser på 8. årgang ifm. min sidste praktik, og har fået 54 svar, hvoraf 61% er piger og 39% er drenge. Spørgeskemaet består af 23 forskellige spørgsmål, hvoraf fire spørgsmål er af kvalitativ karakter, da respondenterne bedes uddybe eller forklare yderligere. Men da flertallet af spørgsmålene er lukkede, og svarene f.eks. skal afgives på en skala fra "Meget enig" til "Meget uenig", karakteriseres spørgeskemaundersøgelsen som en kvantitativ spørgeskemaundersøgelse (Aagerup & Willaa, 2024, s. 214).

For at opfange potentielle fejlkilder i et spørgeskema, er det vigtigt at prøvekøre det på et udpluk af respondenter, der har samme forudsætninger for at svare, som den intenderede gruppe, gennem en pilottest. Dette er ikke blevet gjort, hvilket må kritiseres, da det kan påvirke reliabiliteten af svarene (Reimer & Sortkær, 2017, s. 150).

Afsluttende arbejdsark

I projektet inddrages citater fra et evaluerende arbejdsark, som eleverne udfyldte ved praktikens afslutning. Formålet med det evaluerende arbejdsark var at få eleverne til at fremskrive nogle af de pointer, som jeg gennem undervisningsforløbet har observeret. F.eks. har jeg bedt eleverne formulere deres bud på, hvordan man får flere udskolings elever til at vælge en erhvervsuddannelse, da de i forløbet er kommet med mange gode mundtlige bud herpå. Eleverne blev gjort opmærksomme på, at det evaluerende arbejdsark skulle afleveres efter udfyldelse, og at det ikke var anonymt. Arbejdsarket bærer i sin udformning præg af en spørgeskemaundersøgelse, men med kvalitative spørgsmål. Da arbejdsarket er en selvstændig undersøgelse med egne formål, er den af praktiske årsager omtalt i projektet som "afsluttende arbejdsark", således der skelnes mellem denne og det anonyme spørgeskema.

Når skriftlige citater fra det afsluttende arbejdsark inddrages, har jeg valgt at lade citaterne stå, som eleverne oprindeligt har skrevet dem, hvorfor der kan optræde stavefejl. Tillige bør det nævnes, at skolen, klasserne og navne gennem hele projektet er anonymiseret af etiske årsager.

Metodekritik – Validitet og reliabilitet

I hvor høj grad en undersøgelse er valid, forbindes oftest til spørgsmålet "*måler en måling rent faktisk det, som hensigten var at måle?*" (Reimer & Sortkær, 2017, s. 144). Da jeg bl.a. har ønsket at vurdere graden af parathed ift. elevernes valg af ungdomsuddannelse, kan det kritiseres, at der ikke er foretaget en empirisk undersøgelse, som har mulighed for at spørge eleverne direkte ind til dette. Elevinterviews havde med høj sandsynlighed bidraget med en dybere forståelse for, om eleverne føler sig rustede til at tage velovervejede valg, og hvorledes de vurderer effekten af den eksisterende uddannelsesvejledning, som vurderes i analysen. Da elevinterviews ikke er blevet realiseret, har jeg tolket på graden af valgparathed og kvaliteten af uddannelsesvejledningen, ud fra de kvantitative data i spørgeskemaet. For at opveje for validiteten, har jeg bevidst valgt at kompensere med eksisterende teori, viden og forskning, der har kunne supplere mine resultater.

Reliabiliteten af de iværksatte undersøgelser vil jeg dog argumentere for er høj, da de er forberedt og udført med præcision, og med omtanke for informanterne. Jeg vil argumentere for, at de svar jeg har fået i undersøgelserne, er pålidelige, men at gyldigheden af svarene svækkes af manglende variation i kilder. Som jeg længere nede i projektet viser, er der dog et enkelt spørgsmål i spørgeskemaet, som jeg mistænker, at eleverne har misforstået. Som før påpeget kunne dette sandsynligvis være undgået ved brug af pilottest.

Begrebsafklaringer

Her redegøres kort for teoretiske begreber, der anvendes i analysen.

Giddens' refleksivitetsbegreb

Anthony Giddens teori centrerer sig om det moderne samfund, og karakteristisk herved er, at der ses en øget individualisering og aftraditionalisering. Det er et dynamisk samfund med eksplosiv forandringshastighed (Jerlang, 2009, s. 187).

Øget *refleksivitet* er ét af Giddens dynamiske aspekter ved det moderne samfund, som ifølge ham medfører usikkerhed og tvivl, som er blevet et eksistentielt træk ved det moderne menneske. Selvidentitet må hos Giddens forstås som et refleksivt projekt. I moderne samfund er identitet og skæbne ikke fastlagt fra fødslen. Den enkelte er selv ansvarlig for, hvad man bliver til. Derfor er tilværelsen et spørgsmål om at vælge og træffe beslutninger, som vi ønsker at koble til vores selvfortælling (Kaspersen, 2020, s. 697).

Ziehe om ungdommen

Ifm. ovenstående forklaring af aftraditionalisering, kobler Thomas Ziehe begrebet *kulturel frisættelse* på, som et grundtræk ved det moderne samfund. Ifølge ham stiller samfundet i dag krav om, at unge er effektive, målrettede og i udvikling. Men bevidstheden om valg, og dertilhørende fravalg, hensætter de unge i vildrede. En tilstand, som er fuld af afmagt og angst for at vælge forkert. Ziehe bruger begrebet *overophedning af subjektiviteten* til at forklare, at de unge identitetssøgende i dag er identitetsbelastede (Nørgaard, 2010, s. 175).

Bourdieu's reproduktionsbegreb

Selvom sociologen Pierre Bourdieu mest er kendt for sine nøglebegreber habitus og kapital, har han også forsket i uddannelsessystemets betydning for individet. Med begrebet *reproduktion* mener Bourdieu, at undervisning i skolen overfører kulturel kapital til de retmæssige arvinger, hvilket forstærker social ulighed. Skolen begunstiger børn fra ressourcestærke hjem, ved at lede dem videre i uddannelsesforløb, som giver adgang til samfundets dominerende positioner. Han kalder denne tendens for en usynlig selektionsmekanisme i uddannelsessystemet (Järvinen, 2020, s. 475). Bourdieu og Jean-Claude Passeron visualiserer desuden, hvordan børn fra økonomisk velsituerede "hjem med klaver", har nemmere ved at begå sig i skolekulturen, da de er opvokset med den og har fået den i arv som kulturel kapital. Anderledes er det for børn af middel- og arbejderklassen, hvis vej gennem uddannelsessystemet er op ad bakke, og skolen minder mere om omskoling (Bourdieu & Passeron, 2006, s. 8).

Bill Law – Karrierelæring

Karriereteoretikeren Bill Law har udviklet en teori om karrierelæring, der er karakteriseret ved tanken om, at vejledning er en *læreproces*. Hans teori er på dansk kendt som BOMS-modellen og er populær inden for vejledningsdidaktik, og har inspireret det, der kaldes *undervisningsbaseret* eller *integreret vejledning* (Højdal & Poulsen, 2012, s. 18). Via teorien fastlægger Law, hvilke kompetencer man har brug for at lære, for at tage kvalificerede valg, og er altså en indholdsmæssig definition af, hvad vejledere og lærere bør stræbe efter at udvikle hos eleverne:

B – Beslutningskompetence: At besidde viden til at kunne vælge og begrunde valg mellem flere alternativer.

O – Overgangsfærdighed: At kunne forudse konsekvenser af en beslutning og tackle usikkerhed.

M – Mulighedsbevidsthed: Forståelse for, hvilke muligheder man har ift. sine forudsætninger, samt kendskab til konkrete job- og uddannelsesmuligheder.

S – Selvindsigt: At kende sig selv i en uddannelses- eller erhvervsmæssig sammenhæng (Nielsen, 2020, s. 161).

Analyse

I det følgende udfoldes projektets analyse, der er udarbejdet på baggrund af den indsamlede empiri samt data udviklet heraf, og de foreliggende teoretiske begreber. Løbende vil ny teori og forskningsartikler blive inddraget.

Tema 1: Elevernes valgproces

I min sidste praktik på læreruddannelsen underviste jeg i samfundsfag på en folkeskole i Aalborg. Her var jeg optaget af at undersøge elevernes tanker om uddannelsesvalget, som de på daværende tidspunkt ville stå over for inden for et år. Derfor bad jeg eleverne svare på et anonymt spørgeskema, der havde til formål at blive klogere på førnævnte. I Bilag 1 ses den indledende information, som eleverne fik præsenteret forud for besvarelsen. Her havde jeg bevidst valgt at begrebsdefinere *ungdomsuddannelse* som værende *"... uddannelserne efter 9. eller 10. klasse, såsom: STX, HHX, HTX, HF, EUX, EUD og FGU"* (Bilag 1), med formålet at mindske uklarhed og styrke validiteten af svarene.

Tvivel er et grundvilkår

Til spørgsmålet *"Har du besluttet dig for, hvilken ungdomsuddannelse du skal vælge efter 9. eller 10. klasse?"* svarede 20% *"Ja, jeg har valgt"*, 43% svarede *"Ikke helt endnu. Jeg er stadig lidt i tvivl"* og 37% svarede *"Nej, jeg aner det ikke. Jeg har ingen idé om, hvad jeg skal vælge"* (Bilag 2a). Dermed ses det, at det blot er en femtedel af eleverne, der halvvejs i 8. klasse har truffet et valg om ungdomsuddannelse. Dette faktum betyder, at næsten 80% af eleverne inden for det næste år og nogle få måneder skal tage en beslutning, der potentielt kan få afgørende betydning for resten af deres rejse i uddannelsessystemet. At uddannelsesvalget i sin sags natur er forbundet med tvivel, understreges her. Hvis tallene ses i lyset af Giddens' refleksivitetsbegreb, er det ej heller modstridende data. Giddens formulerer, at vi i det senmoderne samfund ikke længere handler efter traditioner. Det er derfor ikke givet, at du skal gå i din fars eller mors karrierefodspor. At 43% svarer, at de stadig er lidt i tvivl, taler ind i en refleksiv diskurs, og kan være udtryk for, at eleverne overvejer muligheder og opvejer til- og fravalg.

Ifølge Giddens er vi, hvad vi gør os selv til. Selvet består af de valg vi tager (Kaspersen, 2020, s. 695). Bevidsthed om netop dette kan bidrage til det Ziehe kalder overophedning af subjektiviteten. De to teoretikers pointer supplerer hinanden godt, og viser sig til stadighed at være relevante, og være træk, vi ser ved ungdommen. Danmarks Evalueringsinstitut (EVA) fremlægger i rapporten *Unge valgproces og start på ungdomsuddannelse*, at unge generelt oplever, at det er svært at skulle træffe et valg af ungdomsuddannelse i 9. eller 10. klasse. EVA kalder tvivlen et grundvilkår, som håndteres forskelligt fra elev til elev. For nogen kan den være altoverskyggende og destruktiv, mens andre er klædt bedre på til at håndtere tvivl i valgprocessen (Danmarks Evalueringsinstitut, 2021). At tackle tvivl i valgprocesser, er én af Bill Laws karrierekompetencer, som han kalder overgangsfærdighed. Det er altså meget forskelligt fra elev til elev, hvordan de håndterer overgangene i deres

liv, men det er ifølge Law vigtigt at besidde denne overgangsfærdighed, for at være i stand til at træffe vigtige valg (Nielsen, 2020, s. 161).

Ud fra procentfordelingen af svarene på spørgsmålet ovenfor, tolker jeg et behov for, at eleverne får støtte til at træffe beslutningen. Til trods for, at tvivlen er et grundvilkår, kan det tyde på, at der ligger en vigtig vejledningsindsats forude. Det bakker svarene fra dette vurderingsspørgsmål op om: *"Jeg føler mig godt klædt på til at vælge den rigtige ungdomsuddannelse for mig"* (Bilag 2b), hvor 41% af eleverne enten har svaret *Meget forkert* eller *Forkert*, og derfor ligger i den uenige ende af skalaen. Modsat er det 28%, som tilsammen har svaret *Meget rigtigt* eller *Rigtigt*, og efter deres egen vurdering føler, at de er i stand til at tage et godt uddannelsesvalg. Den foretrukne svarmulighed var den midterste på skalaen, hvor 32% af eleverne har sat deres kryds, som en form for hverken eller. Objektivt set betyder det, at under en tredjedel føler sig rustede til at tage et velovervejede valg.

Ifm. analyse af tallene er det relevant at se dem fra et andet perspektiv, hvorfor jeg til interviewet med skolelederen på den pågældende skole præsenterede ham for min undersøgelse.

Jeg introducerede ham for, at jeg i min spørgeskemaundersøgelse havde fundet, at det var 80% af eleverne på 8. årgang, der var i tvivl om, hvad de skulle vælge efter 9. klasse:

Interviewer: *Hvordan lyder det tal i dine ører?*

Skoleleder: *Det synes jeg lyder meget fornuftigt. Det er jo fair.*

Interviewer: *Fair?*

Skoleleder: *Ja, det synes jeg. Tænk at være 15 år gammel, og hvad skal jeg så? Det tænker jeg egentlig, fordi jeg tror også, at de er lidt usikre på hinanden. Hvor skal du hen? Fordi de er også socialt bundet sammen. Det tror jeg også er en del af det. Jeg ved ikke om der er tal på det, men det boom, der er, eller der er vel mange, der tager på efterskole også og tager 10. klasse? Fordi det gør jo også, at man udskyder noget. Fordi, hvad hvis jeg vælger forkert? Så kommer der noget fear of missing out, eller fear of better option, så opstår der sådan nogle mekanismer. Derfor synes jeg det er fair nok, at det er højt.*

Ud fra citatet ses det, at skolelederen forholder sig neutralt til elevernes tvivl. Han påtaler naturligheden i, at det er svært at tage vigtige valg i ungdommen, som bakkes op af både Giddens og Ziehe. Der kan ligeledes læses en kritik af systemet ind i skolelederens udtalelse, da han påtaler, at det ikke er nemt at være 15 år og skulle beslutte sig. Derudover drejer han samtalen ind på et andet interessant aspekt, som er valget af 10. klasse.

10. klasse udskyder valget

I spørgeskemaet svarede 63% af eleverne, at de havde planer om at tage en 10. klasse (Bilag 2c), hvilket kan have forbindelse til det, som skolelederen påpeger. EVA lavede i 2018 en større undersøgelse af elevers valg af 10. klasse, hvor et af hovedresultaterne var, at halvdelen af de adspurgte unge har søgt 10. klasse. Dvs. at populariteten af det ekstra skoleår faktisk er endnu højere på praktikskolen, hvor mine undersøgelser er foretaget. Dette kan sandsynligvis hænge sammen med den høje grad af tvivl, som eleverne har udtrykt. Ifølge EVAs undersøgelse er valget af 10. klasse ganske velovervejet, og ifølge de unge selv, er det et tiltrængt pusterum fra det traditionelle skoleliv (Danmarks Evalueringsinstitut, 2018).

I spørgeskemaet blev eleverne bedt om at forklare, hvorfor de søgte 10. klasse (Bilag 2d). Her ses der en tendens til, at det for eleverne drejer sig om at blive klar til gymnasiet og få gode relationer:

"Jeg tager 10. klasse på efterskole, fordi jeg er meget usikker på hvad jeg vil, jeg vil gerne have længere tid til at finde ud af forskellige muligheder for uddannelser, har nogle ideer men er slet ikke sikker, jeg vil også gerne have flere relationer og bekendtskaber, derfor valgte jeg at tage på efterskole" (Pige 1).

Her italesætter pigen tidsaspektet, og valget af 10. klasse bliver dermed et middel til at vinde sig tid til at overveje forskellige uddannelsesmuligheder. Flere elever bakker gennem deres citater op om, at 10. klasse er en god mulighed for at vinde sig ekstra tænketid:

"Jeg kunne godt tænke mig at få mange nye bekendte og havde et år mere til at tænke over hvad jeg gerne vil" (Pige 2).

"Jeg har brug for mere faglig viden før gym og jeg gider ikke starte tidligt på gym" (Pige 3).

Ingen af de 34 elever, som har svaret, at de har planer om at tage 10. klasse, nævner i det uddybende spørgsmål, at det er begrundet med sport eller hobby, men de fremhæver altså i særlig høj grad tidsaspektet og den sociale gevinst.

Thomas Ziehe argumenterer for, at det er vigtigt at have øje for, at vi i stor udstrækning gør de unge til et projekt på mange af samfundets niveauer (Nørgaard, 2010, s. 176). Det gør sig f.eks. gældende uddannelsespolitisk, hvor vi har travlt med at få unge hurtigt gennem systemet, så de kan komme i arbejde og bidrage til velfærdsstaten. Men afskaffelse af "fumjreår" harmonerer ikke med de karakteristika, der ses hos de unge. Det gør sig også gældende i dette specifikke tilfælde, hvor det ses, at de unge tilsyneladende har behov for en refleksionspause.

Hvad vil de afklarede?

Af de 11 elever (20%), som svarede "Ja, jeg har valgt" til spørgsmålet om valg af ungdomsuddannelse (Bilag 2a), er der blot én af dem, som efterfølgende svarer, at han vil tage en erhvervsuddannelse. De ti andre elever har enten svaret STX, HHX, HTX eller IB, som alle er treårige gymnasiale uddannelser. Ser man på den mest populære svarmulighed som lød "Ikke helt endnu. Jeg er stadig lidt i tvivl" (43%), er det ligeledes et fåtal, som efterfølgende nævner erhvervsuddannelserne som noget, de overvejer. Dermed er der intet usædvanligt ved den pågældende 8. årgang ift. landsstatistikkerne, hvor det gennem de seneste ti år, på trods af politisk opmærksomhed, har været en langsomt dalende procentdel, der vælger en erhvervsuddannelse. I 2023 er det ca. 20% unge, der efter 9. eller 10. klasse har valgt en erhvervsuddannelse, og hele 72%, der har søgt en gymnasial uddannelse (Børne- og Undervisningsministeriet, 2023).

Man kan fortolke elevernes svar på flere måder, men jeg tolker det i nogen grad som et tegn på manglende oplysning, at de samme gymnasiale uddannelser gentages blandt elevernes svar. Der er mulighed for, at eleverne har viden om de mange erhvervsuddannelser, og aktivt fravælger dem, men denne hypotese kan jeg gennem mine erfaringer fra praktikken afkræfte. Eleverne udviste nemlig stor uvidenhed om ungdomsuddannelser generelt, hvilket bekræftede mig i, at undervisning i dette var særligt relevant. Til trods for, at der i spørgeskemaet indledningsvist blev begrebsafklaret (Bilag 1), var der elever, der rakte hånden op og spurgte "Hvad er det nu en erhvervsuddannelse er?". Dette gav mig en idé om, at elevernes baggrundsviden var begrænset, og at den lave tilslutning til erhvervsuddannelserne handlede mere om manglende viden end aktivt fravalg.

Én af drengene, som overvejede at vælge en erhvervsuddannelse efter 9. klasse, skriver således i det afsluttende arbejdsark om hans bud på, hvordan flere elever kan få øjnene op for erhvervsuddannelserne:

"Folkeskolen skal fortælle os meget mere om uddannelse og andet, fordi jeg tror en stor grund til der ikke er så mange der vælger erhvervsuddannelse er at du skal vide hvad du vil være, og når man ikke får særlig meget information om hvad det er kan det virke skræmmende, så derfor synes jeg når man kommer i 7, skal man have 1-2 lektioner om ugen hvor man kan vælge et job og komme ud og prøve det. På den måde kan man måske finde det man gerne vil" (Bilag 3, Dreng 1).

Eleven fremhæver her en pointe om mere praksis i skolen, som i tiden er politisk omstridt. Undervisningsminister Mattias Tesfaye (S) sætter ord på valget af en erhvervsuddannelse således: "Jeg kan sagtens forstå, hvis man som 16-årig synes, at det virker lidt for voldsomt, at man om ganske få måneder skal stå på en mark og bygge et hus med et helt sjak murere, eller at man skal passe en 82-årig dement kvinde på et ældrecenter" (Politiken, 2023). Ministerens citat stemmer overens med samme pointe, som eleven søger at fremskrive. Han påpeger essensen i, at det for mange er overvældende at vælge en erhvervsuddannelse, fordi det kræver, at du ved, hvad du vil være. Den

indledende spørgeskemaundersøgelse viste netop, at et overlegent flertal af eleverne var i tvivl. At vælge en gymnasial uddannelse kan for de tvivlende elever muligvis ses som et risikofrit valg, som udover at være adgangsbillet til et hav af videregående uddannelser, også giver tre års ekstra betænkningstid.

Delkonklusion – Tema 1

Analysen viser, at der hersker tvivl blandt eleverne, når det drejer sig om valg af uddannelse. 80% af eleverne har ikke besluttet sig for, hvilken ungdomsuddannelse de vil søge, og 63% har planer om at tage 10. klasse. Ud fra elevernes forklaringer ses der en tendens til, at de overvejende tager 10. klasse for at vinde sig ekstra tid, eller for den sociale gevinst. Skolelederen forholder sig neutralt til elevernes tvivl, og peger ligesom EVAs undersøgelse på, at tvivl er et grundvilkår i ungdommen. Det kan være skræmmende at vælge en erhvervsuddannelse, da det kræver, at man er afklaret med, hvad man vil, hvilket meget få er i 8. klasse. Der er intet usædvanligt ved denne årgang ift. landsgennemsnittet, da det ligeledes her er en dalende procentdel, der vælger en erhvervsuddannelse. Ungdommen er, som Giddens påpegede det, præget af øget refleksivitet.

Tema 2: Vejledning i udskolingen

Da det af foregående tema er udledt, at eleverne er i tvivl, og sandsynligvis ikke har fået tilstrækkelig oplysning om alle uddannelsesmuligheder, er det relevant at dykke ned i, hvilken uddannelsesvejledning de modtager.

Vejledningsreformen fra 2003

Med vejledningsreformen i 2003 skete der for første gang i længere tid store ændringer på vejledningsområdet. Med reformen ønskede man fra politisk side at etablere et sammenhængende system på landsplan. Man skabte nye institutioner, og "Ungdommens Uddannelsesvejledning" (UU) blev etableret i kommunerne landet over. Hermed skulle vejledningsopgaven varetages af uddannede (Lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv, 2003). Kort sagt skete der en professionalisering af vejledningsindsatsen (Skovhus, 2018, s. 16).

Sidenhen er der løbende sket ændringer af og tilføjelser til vejledningsloven. Bo Klindt Poulsen illustrerer i sin ph.d.-afhandling, hvordan der i starten af årtusindeskiftet langsomt sker et paradigmeskifte, hvor vejledningsindsatsen går fra at have et kollektivt blik, til et særligt blik og opgave for at løfte de *"unge, der har eller vurderes at få vanskeligheder ved at vælge, påbegynde eller gennemføre en ungdomsuddannelse"* (Poulsen, 2023, s. 38). I forbindelse hermed indføres uddannelsesparathedsvurderingerne, der har til formål at målrette en særlig indsats mod unge med særlige behov.

At vejledningsindsatsen er gennemgået en professionalisering og ikke længere varetages af skolens egne lærere, kan gennem Bourdieus reproduktionsbegreb ses som positivt. Ifølge Bourdieu indebærer undervisning en sorteringsfunktion, hvor skolen giver til dem, der allerede har. I alle sine studier af uddannelsessystemet er Bourdieu gennemgående kritisk over for, at en elevs succes er betinget af begavelsen, og argumenterer for, at lærere er tilbøjelige til at begunstige elever fra resourcestærke familier (Järvinen, 2020, s. 476). Ved at indsætte professionelle UU-vejledere, som ikke på forhånd kender eleverne eller deres socioøkonomiske status, mindskes risikoen for ubevidst reproduktion, og dermed kan man formode, at eleverne modtager en mere fair og objektiv vejledning. Her skal det påpeges, at objektiv vejledning ikke er ensbetydende med god vejledning, og at denne medalje også har en bagside.

Jeg diskuterede lærerens rolle i vejledningen med skolelederen:

Interviewer: *Hvilke kompetencer synes du det er vigtigt, at lærere har, når de skal give et objektive billede af alle muligheder? Jeg tror, at mange folkeskolelærere selv kommer af den "lige" gymnasiale vej.*

Skoleleder: *Ja, så du sætter ulvene til at vogte får. Haha. Man er jo selv farvet af en vej. Øhmm. Det er sgu et godt spørgsmål. Det ved jeg ikke. Det er måske i bund og grund et dilemma at dem, der skal vejlede og rådgive og hjælpe på vej, er enormt farvede af den vej man selv har gået.*

Ovenstående pointe påpeger, hvor dilemmafyldt vejledningsopgaven kan være, og at det ligeledes er vigtigt, at man som lærer er bevidst om sin egen rolle og påvirkning. Der hviler et vigtigt ansvar for, at man som lærer formår at forholde sig neutralt, hvad angår rigtige og forkerte veje i uddannelsessystemet. Bourdieu og Passeron vil dog argumentere for, at reproduktion sker ubevidst og er uundgåeligt, når man befinder sig i et uddannelsessystem, og at lærere og vejledere i høj grad selv er bærere af en kulturel kapital, som de mere eller mindre videregiver til de retmæssige arvinger. Det argumenterer for, at uanset hvor kvalificerede lærere og UU-vejledere er, og opmærksomme de er på, at de ikke videregiver egne personlige holdninger, vil elever fra ressourcerstærke hjem altid komme nemmere gennem uddannelse. Måske kan dette synspunkt forsvare, at man er gået fra individuelle vejledninger til kollektive vejledninger, med særligt blik for elever, der vurderes at få det vanskeligt ved at komme i uddannelse.

Uddannelsesvejledning i dag

Jeg vil her skitsere målene og rammerne for uddannelsesvejledning, som de ser ud i dag:

- Alle elever fra 7. klasse skal have kollektiv vejledning, som skal hjælpe mod valg af ungdomsuddannelse.
- Det er den kommunale ungeindsats (KUI), der står for vejledningen sammen med skolen.
- Vejledningen skal spille sammen med det obligatoriske emne Uddannelse og job.
- Vejledningen skal give alsidig viden om forskellige uddannelses- og erhvervs muligheder, og introducere til ansøgningsprocessen.
- I den kollektive vejledning skal eleverne udfordres i deres eksisterende forestillinger om valg af uddannelse og job, så valget sker på et reflekteret og oplyst grundlag.
- Der gives individuel og gruppevejledning til elever, der af deres lærere er erklæret ikke-uddannelsesparate (Børne- og Undervisningsministeriet, 2023b).

Sammenlignes formålene med de kompetencer, som Bill Law argumenterer for, at individet må besidde for at kunne træffe kvalificerede karrierevalg, kan det ses, at beslutningskompetencen vil blive opøvet, ved at eleverne opnår alsidig viden om forskellige uddannelses- og jobveje. Hvis eleverne samtidig udfordres i deres egne eksisterende forestillinger, vil de potentielt også opøve mulighedsbevidsthed og selvindsigt (Nielsen, 2020, s. 161).

Med udgangspunkt i de ovenstående rammer, ønskede jeg at få indblik i skolens praksis. Derfor indledte jeg interviewet med skolelederen således:

Interviewer: *Hvordan foregår uddannelsesvejledning her hos jer?*

Skoleleder: *Jamen, vi har jo en fra UU Aalborg, der kommer ud, altså en uddannelsesvejleder. Og der er jo en sirlig plan, uden at jeg kender planen 100%, men der er jo en sirlig plan for, hvordan og hvornår hun skal komme ud i de forskellige klasser fra 6. – 7. årgang, og hvad der skal ske. Altså, der er en hel køreplan for det, kan man sige.*

Interviewer: *Så I har en fast UU-vejleder tilknyttet?*

Skoleleder: *Ja. Og så er det jo også klasselærerne på de enkelte årgange, og en ledelsesrepræsentant for skolen, og så UU-vejlederen, som driver det her.*

Interviewer: *Så du er ikke inde over det?*

Skoleleder: *Nej. Men der er en helt snorlige årsplan for, hvad man skal.*

Skolelederen er altså ikke direkte involveret i nogle aspekter af vejledningsindsatsen. Ud fra hans respons tolker jeg, at han har tillid til måden hvorpå det håndteres, og derfor ikke lader sig indblende yderligere. Ansvar lægges på UU-vejlederen.

I det anonyme spørgeskema blev eleverne spurgt, om de havde fået vejledning af en UU-vejleder på skolen, hvortil 72% af eleverne svarede *ja*, og 28% svarede *nej* (Bilag 2e). Spørgsmålet kan være forstået forskelligt af eleverne, da de både kan have svaret ud fra forståelsen om individuel og kollektiv vejledning. Dog er svarene til det efterfølgende spørgsmål, som lød: *"Hvis ja, har det så hjulpet dig med at beslutte dig for, hvilken ungdomsuddannelse du skal vælge?"* bemærkelsesværdige. Her har kun én elev svaret *"Ja, det har hjulpet mig meget"*. Det mest foretrukne svar har været *"Det har gjort mig en smule klogere"* på 40%, og det næst mest populære svar har været *"Nej, det har ikke hjulpet mig"* på 24% (Bilag 2f).

Til trods for, at validiteten af førstnævnte spørgsmål er lav, forholder jeg mig til elevernes efterfølgende svar. At næsten en fjerdedel af eleverne siger, at uddannelsesvejledning ikke har hjulpet dem, kan med al forsigtighed være et tegn på en utilfredsstillende vejledningsindsats, som ikke lever op til målene for vejledningen. Med dette blev jeg nysgerrig på, hvorledes man sikrer, at vejledningen har den nødvendige kvalitet.

Interviewer: *Er der nogen systematisk evaluering af uddannelsesvejledningens kvalitet her på skolen?*

Skoleleder: *Ikke andet end, at lederen af ældste årgang deltager jo, og har en fornemmelse af, om den samtale, der finder sted, om den er rigtig. Det er klart, at hvis den var "forkert" i citationstegn, så måtte man jo snakke om det. Og have en dialog om, hvordan skal vi hjælpe vores elever bedst muligt.*

Der evalueres altså ikke systematisk på effekten af uddannelsesvejledningen på skolen, og ud fra skolelederens udtalelse kan det tolkes, at det er op til lederen af ældste årgang og UU-vejlederen selv at sikre, at vejledningen lever op til dens mål. Det er umiddelbart svært at konkludere, hvad god uddannelsesvejledning er, og dermed svært at bestemme, hvornår uddannelsesvejledning virker. Dog må man som et minimum forvente, at eleverne vurderer den brugbar, hvilket et fåtal svarer i spørgeskemaet at den er.

Hvad er god vejledning?

Der findes ikke ét rigtigt svar på, hvad god vejledning er. Ej heller kan man udtale sig om, hvorvidt en vejledningsmetode er god eller ikke god, uden at forholde sig til, hvad den skal være god til (Højdal & Poulsen, 2012, s. 23). Det handler derfor om den, der skal vejledes situation. I interviewet med skolelederen ønskede jeg at høre hans forståelse af, hvad god uddannelsesvejledning indebærer:

Interviewer: *Hvornår er uddannelsesvejledning lykkes ifølge dig?*

Skoleleder: *For dem, der har realistiske ønsker, er der jo ikke noget problem. Altså, de vælger jo det, de gerne vil, og kan føre det ud i livet. (...) Succesfuld uddannelsesvejledning handler måske mere om, hvor der er en disharmoni mellem, hvad den enkelte vil og kan. Men det er også her, man kan slukke nogle drømme. På godt og ondt, kan man sige. Men der er heller ikke nogen grund til at smide nogen ud på alt for dybt vand, hvor de ikke kan svømme.*

Interviewer: *Handler det om, at eleverne bliver klar over, hvad de kan, og måske ikke kan?*

Skoleleder: *Ja, altså... Der er jo også nogen, som siger, at jeg vil gerne være læge, men det kræver jo bare et relativt højt snit. Der er nødt til at være en vis portion realisme. Og ligeledes, at hvis den enkelte har potentialet, så handler det selvfølgelig også om, at man udnytter det, ikke?*

Ovenfor argumenterer skolelederen for, at det både kan være positivt, hvis vejledningen slukker drømme, og engagerer til at udnytte den enkeltes potentiale, som er to modsatrettede formål, der henvender sig til forskellige tilfælde og typer af elever. Vejledning handler, som ordet antyder, om at "lede på vej", hvilket vil sige styre og støtte en bevægelse mod et mål. Som tiderne er skiftet, har også vejledningsområdet gennemgået forskellige paradigmer med forskellige målfokus og midler, hvorfor det er svært at sætte to streger under, hvad god vejledning er. Det kommer an på individuelle tilfælde (Lystbæk, 2020, s. 10). Skolelederen påpeger ligeledes på, at det også drejer sig om, at

eleverne bliver klogere på dem selv og deres kompetencer, hvilket en karrierelæringstilgang i vejledning og den almene undervisning kan bidrage til, ifølge Bill Laws teori (Nielsen, 2020, s. 162). At være bevidst om egne muligheder og begrænsninger er netop det, som Law kalder mulighedsbevidsthed, hvilket skolelederen altså taler for, at eleverne får blik for gennem uddannelsesvejledningen.

Delkonklusion – Tema 2

Med vejledningsreformen i 2003 skete der et paradigmeskifte, da vejledning blev mere professionaliseret og kollektiv. På den pågældende skole lægges meget ansvar på UU-vejlederen, og der evalueres ikke på kvaliteten af hendes arbejde. Det er svært at sætte to streger under, hvornår vejledning er lykket, og derfor er elevernes egen oplevelse af den essentiel. Spørgeskemaet har vist, at 28% af eleverne ikke kan genkalde, at de har fået uddannelsesvejledning på skolen. Det forhold taler for, at vejledningsaktiviteterne ikke har haft det udbytte, man kunne håbe på. Ved spørgsmålet om, hvorvidt vejledningen har hjulpet eleverne med et uddannelsesvalg, vurderer over halvdelen af de unge, at vejledningen ikke har haft en effekt (Bilag 2f). Disse forhold peger på, at vejledningen på den pågældende skole ikke lever op til målene.

Tema 3: Undervisning i Uddannelse og job

Det foregående tema har kastet lys på selve uddannelsesvejledningens rammer og mål, og det er vist, at eleverne ikke har fået et læringsudbytte, der lever op til målene. Derfor vil dette tema centrere sig om aspekter af undervisningen, som kan bidrage til, at eleverne kan træffe et velovervejet uddannelsesvalg.

Fra valgfokus til læringsfokus

Det træder i første tema i analysen frem, at de mange valg i ungdommen kan forbindes med et personligt pres. Både Giddens og Ziehe bakker op om, at der med øget individualisering og aftraditionalisering også følger eksistentiel angst med som konsekvens. Derfor kan der findes en pointe i, at man ved at flytte fokus fra at *vælge* uddannelse, til at *lære om* uddannelse, kan afdæmpe presset for de unge. Ifølge Knud Illeris er ungdommen læringsmæssigt centreret omkring udviklingen af ens identitet. Han forklarer, hvordan unge vil finde sig selv, og for de unge er det vigtigste at lære i det senmoderne samfund, at kunne orientere sig, foretage valg, som man kan stå inde for, og at have sig selv med (Illeris, 2015, s. 236). Det bakker op om argumentet for et perspektivskifte i undervisningen.

Randi Skovhus, som er lektor ved VIA og ph.d. i vejledning, argumenterer i sin afhandling for, at man ved at skifte fokus fra afklaring og valg, til læring og åbenhed, bedre kan opnå vejledningens mål (Skovhus, 2014). Det drejer sig om udvikling af karrierelæringsfærdigheder, og sagt forsimplet handler det om, at man kan give unge bedre forudsætninger for at tage et velovervejet valg af ungdomsuddannelse, ved at lade dem lære sig selv at kende. Eleverne skal gennem karrierelæringen lære at vælge selv (Viden på Tværs, 2016), og man bør anerkende, at det at træffe valg er noget, der må læres, og derfor bliver karrierelæring et grundlag for det gode valg (Poulsen et al., 2016, s. 19).

At have et karrierelæringsperspektiv i sin undervisning betyder ikke, at lærerne skal overtage opgaver fra UU-vejledere. Men det er vigtigt, at lærere ser, hvordan man gennem sine fag kan bidrage til at skabe karrierelæring hos eleverne (Poulsen et al., 2016, s. 20). Således argumenteres der i projektet Udsyn i Udskolingen for, at karrierelæring foregår i alle fag, så eleverne får et bedre grundlag for at lære nye ting om sig selv, og på dét grundlag træffe et godt uddannelsesvalg.

Eleverne i praktikken udviste glæde over, at de gennem en karrierelæringstilgang blev bedre oplyste om deres muligheder, uden at det forventes af dem, at de skulle træffe et valg:

"Jeg synes at da vi skulle trække en uddannelse og undersøge hvad der skal til for at få den var meget spændende og jeg synes at det har været fedt og lære nye uddannelser og kende og få mere afvide om sine muligheder" (Bilag 3, Page 4).

"Det var spændende at få noget viden om jobs da man kan bruge det til noget i det rigtige liv" (Bilag 3, Dreng 2).

"Jeg synes det er meget mere relevant end sådan noget som politik og helt klart en af de mest spændende forløb vi har haft, da det også handler om os. Hvis man kan fortælle lidt mere specifikt om de forskellige arbejdspladser kunne det være godt" (Bilag 3, Dreng 1).

Ovenstående citater stammer fra det afsluttende arbejdsark, hvor eleverne kunne give feedback til forløbet. Det ses, at eleverne er positive over undervisning i emner, som de vurderer, er brugbare i eget liv. Sidste citat efterspørger endda mere konkret viden om jobs, hvilket udtrykker en nysgerrighed efter mere viden, som relaterer sig til deres fremtidige arbejdsliv. Eleverne er på intet tidspunkt blevet bedt om at forholde sig til, hvad de vil vælge, da fokus har været på at lære om en bred palet af uddannelser og jobs.

Folkeskolelovens § 7 – De timeløse fag

Med ønsket om at udvide udskolingselevernes horisont, udformede jeg til min sidste praktik i samfundsfag et seks ugers forløb under temaet job og arbejdsmarked. Jeg var kort blevet gjort opmærksom på, at Uddannelse og job (efterfølgende omtalt U&J) er et obligatorisk emne i folkeskolen, i samfundsfagsundervisningen på læreruddannelsen. U&J er nævnt i Folkeskolelovens § 7 sammen med to andre, obligatoriske emner, og i stk. 2 er det tilføjet, at undervisningen skal tilrettelægges i samarbejde med KUI.

U&J har sågar sine egne formulerede mål og en udførlig læseplan. Målene lyder bl.a., at man vil give eleverne kompetencer til: *"... at træffe karrierevalg på baggrund af egne ønsker og forudsætninger"* samt *"... give dem alsidig viden om uddannelses- og erhvervsmuligheder"* (Børne- og Undervisningsministeriet, 2020), hvilket taler sammen med målene for den kollektive vejledning. Det er ligeledes formålet, at undervisning i emnet skal foregå på alle klassetrin, så eleverne gennem hele skolegangen kan relatere og perspektivere undervisningsdele til konkrete job- og erhvervsmuligheder.

I interviewet med skolelederen spurgte jeg ind til, hvordan de faciliterer undervisning i U&J på deres skole:

Interviewer: *Hvordan håndterer man undervisning i det her på skolen?*

Skoleleder: *UU kommer jo ud og fortæller om nogle af de her uddannelsesspor, der er. Altså, så hun er jo ude i klasserne og laver uddannelsesvejledning, hvor de gennemgår noget af det her. Øhm... Selve det måske at have et samarbejde med sådan en forælder, der kommer ud og fortæller, eller hvad det nu kan være, det tror jeg er meget diffust. Så er der jo også kommet sådan noget med ekstra erhvervspraktik, hvor man kan komme på Tech College og prøve det. Altså der er udbudt mere.*

Det er svært at udlede et konkret svar på baggrund af ovenstående citat. Ifølge skolelederen er det et diffust emne, som optræder på flere måder. Samtalen drejes både ind på forældrenes rolle og på skolepraktik, hvorfor det var svært at tolke, om disse er en del af måden hvorpå de underviser i U&J. Jeg forsøgte at dreje samtalen på sporet igen, og få et mere konkret svar:

Interviewer: *Men ift. emnet Uddannelse og job, kan jeg så konkludere, at det ikke er noget I arbejder aktivt med?*

Skoleleder: *Øhh, jo, det gør vi jo i samarbejde med UU, fordi de kommer ud og præsenterer nogle af de her ting og står for det. Jeg synes, at vi har mange børn i 8. klasse, som er ude af huset til mange uddannelses... Altså til job... Praktikaktiviteter, eller hvad det nu kan være. Altså, hvor de er ude på forskellige introforløb, og det tager meget af undervisningen. Så jeg synes faktisk, det fylder meget. Altså det har lidt en særstatus. Og det får mere og mere særstatus, fordi der bliver talt så meget om det.*

Som det også er set ud fra tidligere citater, lægges ansvaret på UU-vejlederen. Ligeledes peger han på, at forskellige uddannelses- og vejledningsaktiviteter har en særstatus i udskolingen, samt en særstatus politisk, og at det tager meget af den almindelige undervisningstid.

Jeg bemærker, at der er en uoverensstemmelse mellem kravet om, at emnet U&J skal optræde på alle klassesettrin i skolen, og at UU-vejlederen har ansvaret for at varetage alle undervisningsaktiviteter, som er relateret dertil. Det fremgår nemlig af andet tema i analysen, at UU-vejlederen først møder eleverne fra 6. – 7. årgang, hvilket må betyde, at eleverne fra 1.-6. klasse ikke bliver undervist i emnet, til trods for, at det er et obligatorisk emne på alle klassesettrin.

Samfundsfagets rolle

Som kommende samfundsfaglærer finder jeg en naturlighed i at forberede eleverne til deltagelse i et demokratisk samfund, hvilket også indebærer undervisning i det danske arbejdsmarked, som eleverne en dag bliver en del af. Tages der udgangspunkt i samfundsfagets formål, kan der trækkes mange tråde til nærværende projekts problemformulering:

”Eleverne skal i faget samfundsfag opnå viden og færdigheder, så de kan tage reflekteret stilling til samfundet og dets udvikling. Eleverne skal opnå kompetencer til aktiv deltagelse i et demokratisk samfund.

Stk. 2. Eleverne skal opnå forudsætninger for udvikling af kritisk tænkning og et værdigrundlag, så de kan deltage kvalificeret og engageret i samfundet. Eleverne skal opnå forståelse af, hvordan mennesker både påvirkes af og kan påvirke samfundet, og de skal kunne forstå hverdagslivet i et samfundsmæssigt perspektiv”
(Børne- og Undervisningsministeriet, 2019).

Jeg vurderer, at evnen til at tage reflekteret stilling til samfundets udvikling også indebærer, at man er bevidst om erhvervsstrukturen, og har viden om, hvor der er uoverensstemmelse mellem mængden af uddannede og ledige jobs. Således kan eleverne deltage kvalificeret i samfundet. At deltage engageret må ligeledes indebære, at man tager ansvar, dygtiggør sig og bidrager til velfærdssamfundet. At træffe et velovervejede valg, som problemformuleringen efterspørger, kan samfundsfaget altså på flere måder bidrage til.

Selvom det er påpeget, at U&J er et emne, som kan og bør inkorporeres i undervisning på alle klassetrin i alle fag, så er det ligeledes påvist, at det ikke sker af sig selv. Der hviler derfor en opgave på læreren, som *”ikke kan strikke uden garn”* ifølge Andreas Helmke. Han argumenterer for, at lærere skal have sagskompetence i sin undervisning (Helmke, 2013, s. 101). Her vurderer jeg, at den gode samfundsfagslærer også er en god uddannelsesvejleder, som objektivt kan formidle viden om arbejdsmarkedets forhold, erhvervsstruktur, uddannelsespolitik og uddannelsessystemet, og dermed fremme karrierelæring. Men da samfundsfaget tilmæssigt er et af de mindste fag i skolen, finder jeg det ikke retfærdigt, at så vigtigt et ansvar lægges her alene.

Delkonklusion – Tema 3

Undervisning i Uddannelse og job sker ikke af sig selv. Det kræver, at der er systematik, og at undervisningen varetages af sagskompetente lærere, i samarbejde med sagskompetente UU-vejledere. Emnet U&J har et stort potentiale, da emnet kan fremme en karrierelæringstilgang, hvor fokus ikke er på, at eleverne skal vælge, men at eleverne skal lære, for at kunne træffe velovervejede valg. Empirien tyder på, at eleverne efterspørger denne undervisningsform, og er interesseret i U&J. Den gode samfundsfagslærer er også en, der formår at udvikle elevernes beslutningsgrundlag. Med udgangspunkt i Fælles Mål for samfundsfag ses det, at undervisning i U&J i høj grad relaterer sig til formålet med samfundsfagsundervisningen, og at der gennem faget er potentiale for at udvikle elevens beslutningskompetence, således de kan tage aktiv deltagelse i et demokratisk samfund.

Handleforslag

Uddannelsespolitiske tiltag – Makroniveau

Mange uddannelsespolitiske emner bliver flittigt diskuteret i tiden. Tager vi for lang tid om at uddanne os? Uddanner vi os i overensstemmelse med, hvad arbejdsmarkedet har brug for, og hvilke uddannelser skal dimensioneres? Hvordan fastholder vi unge på erhvervsuddannelserne? Bør 10. klasse afskaffes? Det er ikke direkte lærerpraksis at diskutere, hvad der på makroniveau bør gøres, for at løse uddannelsespolitiske problemstillinger, men ét tiltag har dog fanget min opmærksomhed ifm. dette projekt. Der er fra et karrierelæringsperspektiv grund til begejstring for den nyeste læreruddannelse, som åbnede dørene for studerende i 2023. Med ønsket om at gøre læreruddannelsen mere virkelighedstro, har man bl.a. indført valgfag svarende til de obligatoriske emner fra Folkeskolelovens § 7 (Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som lærer i folkeskolen, 2023, § 7 stk. 2). Dvs. at man nu kan vælge Uddannelse og job som valgfag, og flere lærere alt andet lige vil have stødt på relevansen af emnet under deres uddannelse. Et sådant tiltag, som initieres på makroplan, kan få stor betydning på mikroplan.

Professionelle læringsfællesskaber – Mesoniveau

Først og fremmest er det i projektet vist, at det ikke giver positive resultater, når al ansvar for at oplyse eleverne om fremtidsmuligheder, og udvikle et stærkt beslutningsgrundlag, lægges i hænderne på UU-vejlederen alene. Derudover påpeger Bo Klindt Poulsen, på baggrund af projekt Udsyn i Udskolingen og egen ph.d.-afhandling, at der ligger et stort potentiale i at systematisere vejlednings- og undervisningsindsatsen. Han kalder det en overset skolelederopgave (Folkeskolen.dk, 2023). "*Når noget bliver alles opgave, bliver det også ingens opgave*" siger han, og fastslår sin pointe.

Et konkret handlingsforslag til at imødekomme ovenstående, er indføring af professionelle læringsfællesskaber. Professionelle læringsfællesskaber på skoler er små organisationer, der befinder sig mellem den enkelte skole som virksomhed og de enkelte lærere, med fokus på forbedring af undervisningen (Helmke, 2013, s. 271). Der ligger et stort potentiale i at lærerteams samarbejder om at løfte opgaven, men det kræver først og fremmest handling og støtte fra skoleledelsen. Desuden skal en kultur skabes, der fremmer læring af hinanden og for hinanden. Med det mener Helmke, at de professionelle læringsfællesskaber er nysgerrige, og søger bevægelser i retning af "state of the art".

Karrierelæringsperspektiv – Mikroniveau

Det er vist, at et karrierelæringsperspektiv kan bidrage til, at eleverne opnår kompetencerne, som udgør BOMS-modellen, ved at flytte fokus fra valg til læring, og desuden potentielt lette det pres, som eleverne forbinder med valget. Ud over den indholdsmæssige definition af karrierelæring, som BOMS-modellen er, har Bill Law også defineret en progression i læringsprocessen, som et

konkret undervisningsgreb, der kan bidrage til at udvikle elevernes BOMS-kompetencer (Højdal & Poulsen, 2012, s. 18). Fremgangsmåden kan altså bruges som et konkret planlægningsinstrument:

Opdage → Eleverne skal se, høre, mærke, sanse og opleve. Få nok indtryk, information og kontakter til at komme videre.

Filtrere/ordne → Eleverne skal ordne informationerne, så de kan se forskelle og ligheder, sammenligne og opdage sammenhænge.

Fokusere → Eleverne skal mærke, hvad der er vigtigt for dem. Tage stilling til synspunkter og udvikle egne.

Forstå → Eleverne forstår til sidst ved at vide, hvordan noget fungerer, og hvilke handlinger, der fører til hvad (Poulsen et al., 2016, s. 20).

Dermed kan læreren designe sin undervisning, så den er tilrettelagt efter ovenstående progression, og derigennem udvikle elevernes karrierelæringskompetencer.

Diskussion

Udarbejdelsen af nærværende projekt har for mit eget vedkommende været en læreproces. Jeg har fået øjnene op for, hvor vigtigt det er, at man som lærer forholder sig objektiv, når man underviser i Uddannelse og job. Med det mener jeg, at man bør være opmærksom på egen diskurs, og være fair i sin fremstilling af alle erhverv. Læreren skal altid være bevidst om egen rolle og påvirkning, men det er helt essentielt i et menings- og holdningsfag som samfundsfag, at man ikke peger på, at nogle veje er finere end andre at gå.

Når dette siges, tænker man måske som det første, at man særligt skal være opmærksom på ikke at tale erhvervsuddannelserne ned. Man fokuserer på at highlighte de positive aspekter ved at vælge en erhvervsuddannelse, fordi der er behov for, at flere går den vej. Det er ikke et problem at få eleverne til at gå i de gymnasiale retninger, hvorfor man nemt kan tænke, at det er lærerens ansvar at bidrage med et modspil hertil, og åbne dørene for de erhvervsrettede uddannelser. Jeg vil argumentere for en både-og-løsning.

På den ene side må man forholde sig til det politiske ønske om at dreje flere elever i en erhvervsfaglig retning. På den anden side, har jeg i denne proces lært, at succeskriteriet fra et pædagogisk og etisk perspektiv må være, at eleverne træffer overvejede, velbegrundede valg. Og ikke, om de set med samfundets briller på, træffer det *rigtige* valg. Der må i et demokratisk samfund, trods politiske ønsker, være fokus på det frie, oplyste valg. Derfor mener jeg, at hverken lærere, skoler eller politikere bør diktere, hvad det rigtige valg består i, men i stedet opfordre til ansvarlighed og dygtiggørelse, uanset hvilken retning det så må dreje eleverne i.

Har læreren en for tydelig agenda i sin undervisning, vil eleverne gennemskue det med det samme, og undervisningens troværdighed går tabt. Bo Klindt Poulsen, som tidligere nævnt forsker i karrierelæring, siger således: *"De unge vil ikke anses som foie gras gæs. De lugter med det samme, hvis de bliver forsøgt stopfodret med noget"* (Folkeskolen.dk, 2023). Og dette fik jeg bekræftet i min praktik. De unge efterspørger at få paletten bredt ud foran sig, så de selv kan danne selvstændige indtryk og holdninger om rigtigt og forkert.

Konklusion

På baggrund af projektets analyse konkluderes det, at eleverne i 8. klasse er i tvivl om deres valg af ungdomsuddannelse. Således kan første del af projektets problemformulering *"I hvilken grad føler elever i udkolingen sig rustede til at vælge ungdomsuddannelse?"* besvares med, at eleverne er usikre på, hvad de skal vælge. Det er gennem analysen blevet klart, at tvivl i ungdomsårene er et vilkår, og dét at træffe det rigtige uddannelsesvalg er forbundet med en høj grad af angst. Derfor bliver valget af 10. klasse en måde at udskyde beslutningen. Min undersøgelse har desuden vist, at kvaliteten af uddannelsesvejledningen på den pågældende skole ikke lever op til målene, da flertallet af eleverne ikke vurderer, at den har hjulpet dem med at træffe et valg af ungdomsuddannelse.

Det udledes af projektet, at ansvaret for uddannelsesvejledning og uddannelsesaktiviteter er pålagt den tilknyttede UU-vejleder på skolen. Men da Uddannelse og job er et timeløst fag, som ifølge § 7 i Folkeskoleloven er obligatorisk på alle klassetrin, og skal varetages i samarbejde mellem skolens lærere og UU-vejleder, er der altså en uoverensstemmelse mellem målene for emnet og hvordan det håndteres i praksis. Det understreger relevansen af nærværende undersøgelse.

Til trods for, at det kan konkluderes, at samfundsfagsundervisningen i høj grad kan bidrage til at udvikle elevernes beslutningskompetence, bør samfundsfagslæreren ikke stå alene med ansvaret for at undervise i Uddannelse og job. Samfundsfag er et af de mindste fag i skolen, og kan derfor ikke løfte opgaven alene. Med professionelle læringsfællesskaber, bestående af sagskompetente lærere, øges mulighederne for at etablere en karrierelæringstilgang, og flytte fokus fra valg, til fokus på læring. Et perspektivskifte vil højst sandsynligt også gavne eleverne, da de i forvejen føler sig pressede af et stigende antal valg i deres ungdomsår.

Det kan altså konkluderes, at undervisning i Uddannelse og job har potentiale til at bidrage til et styrket fundament for elevernes valgproces. Dermed besvares anden del af projektets problemformulering *"hvordan kan undervisning i Uddannelse og job bidrage til et styrket fundament for, at eleverne træffer velbegrundede valg?"*. Det forudsætter først og fremmest, at emnet sættes på dagsordenen og bliver håndteret systematisk, og her hviler der en vigtig opgave på skulderne af skolelederne.

Litteraturliste

Agerup, L. & Willaa, K. (2024). *Lærerens undersøgelsesmetoder*. (2. udg.). Hans Reitzels Forlag.

Arbejderbevægelsens Erhvervsråd. (2021, 10. marts). *Danmark mangler 99.000 faglærte i 2030*. <https://www.ae.dk/analyse/2021-03-danmark-mangler-99000-faglærte-i-2030>

Avisen Danmark. (2023, 23. marts). *Mattias Tesfaye: Uddannelsespolitik handler om prioritering, og vi har brug for at prioritere anderledes*. <https://avisend danmark.dk/debat/tesfaye-uddannelses-politik-handler-om-prioritering-og-vi-har-brug-for-at-prioritere-anderledes>

Bak, C. K. (2017). Kvalitative interviews som metode i pædagog- og læreruddannelsen. I T. T. Engsig (red.), *Empiriske undersøgelser og metodiske greb: Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser* (1. udg., s. 47-72). Hans Reitzels Forlag.

Bekendtgørelse om uddannelsen til professionsbachelor som lærer i folkeskolen. (2023). (BEK nr 374 af 29/03/2023). Retsinformation. <https://www.retsinformation.dk/eli/ta/2023/374>

Bourdieu, P. & Passeron, J.-C. (2006). *Reproduktion: Bidrag til en teori om undervisningssystemet*. (1. udg.). Hans Reitzels Forlag.

Børne- og Undervisningsministeriet. (2019). *Samfundsfag Fælles Mål*. https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_F%C3%A6llesM%C3%A5l_Samfundsfag.pdf

Børne- og Undervisningsministeriet. (2020). *Fagformål for faget uddannelse og job*. https://emu.dk/sites/default/files/2020-09/GSK_F%C3%A6llesM%C3%A5l_Uddannelse%20og%20job.pdf

Børne- og Undervisningsministeriet. (2023a, 17. april). *Hovedresultater for 9. og 10. klasse elevers ansøgning til ungdomsuddannelser og 10. klasse i 2023*. <https://www.uvm.dk/-/media/filer/uvm/aktuelt/pdf23/april/230317-notat--ansoegning-til-ungdomsuddannelser-og-10-klasse.pdf>

Børne- og Undervisningsministeriet. (2023b, 15. november). *Vejledning fra 7. klasse*. <https://www.uvm.dk/vejledning-og-stoettemuligheder/vejledning/ungdomsuddannelse/vejledning-fra-7-klasse>

Danmarks Evalueringsinstitut. (2018). *Valget af 10. klasse*. https://www.eva.dk/sites/eva/files/2018-09/Valget%20af%2010.%20klasse_final.pdf

Danmarks Evalueringsinstitut. (2021). *Unges valgproces og start på ungdomsuddannelse*.
<https://www.eva.dk/sites/eva/files/2022-01/Unges-valgproces-og-start-paa-ungdomsuddannelse.pdf>

Engsig, T. T. (2017). Komplekse pædagogiske problemstillinger og mixed methods-forskning. I T. T. Engsig (red.), *Empiriske undersøgelser og metodiske greb: Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser* (1. udg., s. 161-182). Hans Reitzels Forlag.

Folkeskoleloven. (2024). *Bekendtgørelse af lov om folkeskolen*. (LBK nr 90 af 29/01/2024). Retsinformation. <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2024/90>

Folkeskolen.dk. (2023, 10. november). *Ny ph.d. i vejledning: Skolen kan åbne eleveres øjne for flere uddannelser – uden at stopfodre*. <https://www.folkeskolen.dk/skoleledelse-uddannelsesvejledning-uu/ny-phd-i-vejledning-skolen-kan-abne-elevers-ojne-for-flere-uddannelser-uden-at-stopfodre/4736889>

Helmke, A. (2013). *Undervisningskvalitet og lærerprofessionalitet – diagnosticering, evaluering og udvikling af undervisningen*. (1. udg.). Dafolo.

Højberg, H. (2013). Hermeneutik. I L. Fuglsang, P. B. Olsen & K. Rasborg (red.), *Videnskabsteori i samfundsvidenskaberne: På tværs af fagkulturer og paradigmer* (3. udg., s. 289-324). Samfundslitteratur.

Højdal, L. & Poulsen, L. (2012). *Karrierevalg: Teorier om valg og valgprocesser*. (2. udg.). Schultz.

Høyen, M. & Brinkkjær, U. (2018). *Videnskabsteori for de pædagogiske professionsuddannelser* (2. udg.). Hans Reitzels Forlag.

Illeris, K. (2015). *Læring*. (3. udg.). Samfundslitteratur.

Jerlang, E. (2009). *Sociologiske tænkere: Et tekstudvalg*. Hans Reitzels Forlag.

Järvinen, M. (2020). Pierre Bourdieu. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori 1* (6. udg., s. 463-487). Hans Reitzels Forlag.

Kaspersen, L. B. (2020). Anthony Giddens. I H. Andersen & L. B. Kaspersen (red.), *Klassisk og moderne samfundsteori 2* (6. udg. s. 683-702). Hans Reitzels Forlag.

Kvale, S. & Brinkmann, S. (2015). *Interview: Det kvalitative forskningsinterview som håndværk*. (3. udg.). Hans Reitzels Forlag.

Lov om vejledning om valg af uddannelse og erhverv. (2003). (LBK nr 298 af 30/04/2003). Retsinformation. <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2003/298>

Lystbæk, C. T. (2020). Vejledning, didaktik og læring – landkort over vejledningens landskab. I P. Plant & R. Buhl (red.), *Vejledningsdidaktik* (2. udg., s. 10-31). Frydenlund.

Nielsen, G. F. (2020). Vejledningsdidaktiske grundbegreber- og positioner. I P. Plant & R. Buhl (red.), *Vejledningsdidaktik* (2. udg., s. 158-188). Frydenlund.

Nørgaard, B. (2010). Thomas Ziehe – ambivalenser i unges verdenstilegnelse. I S. G. Olesen & P. M. Pedersen (red.), *Pædagogik i sociologisk perspektiv* (2. udg., s. 166-189). ViaSysteme.

Pjenggaard, S. (2017). Videnskabelige metoder i pædagogisk praksis. I T. T. Engsig (red.), *Empiriske undersøgelser og metodiske greb: Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser* (1. udg., s. 309-336). Hans Reitzels Forlag.

Pjenggaard, S. (2019). Hvordan skriver du et metodeafsnit til dit bachelorprojekt? I J. Boding, N. Mølgaard & S. Pjenggaard (red.), *Bachelorprojektet i læreruddannelsen: En håndbog* (1. udg., s. 61-80). Hans Reitzels Forlag.

Politiken. (2023, 13. januar). *Tesfaye vil skrotte mål om flere unge på erhvervsuddannelser.* <https://politiken.dk/danmark/politik/art9167424/Tesfaye-vil-skrotte-m%C3%A5l-om-flere-unge-p%C3%A5-erhvervsuddannelser>

Poulsen, B. K., Thomsen, R., Buhl, R. & Hagnmayer, I. A. (2016). *Udsyn i udkolingen.* (1. udg.). KL og Danmarks Lærerforening.

Poulsen, B. K. (2023). *Karrierelæring, vejledning og profession: Et studie af udviklingen af uddannelses-, erhvervs- og karrierevejledningen i udkolingen med udgangspunkt i forsknings- og udviklingsprojektet "Udsyn i udkolingen".* Aarhus Universitet.

Reimer, D. & Sortkær, B. (2017). Spørgeskemaundersøgelsen og kvantitative metoder. I T. T. Engsig (red.), *Empiriske undersøgelser og metodiske greb: Grundbog til de pædagogiske professionsuddannelser* (1. udg., s. 135-158). Hans Reitzels Forlag.

Rienecker, L. & Jørgensen, P. S. (2017). *Den gode opgave: Håndbog i opgaveskrivning på videregående uddannelser.* (5. udg.). Samfundslitteratur.

Skovhus, R. B. (2014, 1. november). *Fra valg til læring - potentialer i at skifte perspektiv*.
[https://www.ucviden.dk/ws/portalfiles/portal/107149597/Randi_Skov-
hus_2014_Fra_valg_til_lring_potentialer_i_at_skitte_perspektiv_Med_revideret_link.pdf](https://www.ucviden.dk/ws/portalfiles/portal/107149597/Randi_Skovhus_2014_Fra_valg_til_lring_potentialer_i_at_skitte_perspektiv_Med_revideret_link.pdf)

Skovhus, R. B. (2018). *Vejledning – valg og læring: Unges deltagelse i vejledning* (1. udg.). Trykværket.

Viden på Tværs. (2016, 20. september). *Udsyn i udskolingen: Se videoer om karrierelæring*.
<https://vpt.dk/born-og-unge/se-videoer-om-karrierelaering>